

Tradicinių žemaičių ir pajūrio krašto dainų pateikėjos (iš kairės): Stasė Pocienė (Seda, Mažeikių r.); Kersta Balčius (Šventosios gyv., Palanga); Liuda Gricienė (Plinkšės, Mažeikių r.). Nuotraukos iš Loretos Sungailienės archyvo

„Ana muok tēp švelnē, aukštā balsā ēškeltē...Pri šērdēis krimt...“ (L. Gricienė)

„Stuorē balsā, kāp triūbas skomb...“ (A. Anužienė)

„Tū zizīniu⁵⁰ nelabā miega. Tēn jau aukštē balsā, ēr toravuojēms jau retā kumet liuob ēšeitē.“ (R. Andriekutė)

Yra pagrindo manyti, kad dainininkų balsai, kai buvo užrašomos jų atliekamos dainos, buvo žemesni nei jaunystėje, kai tos dainos ir dainavimas kasdieniniame kaimo bendruomenės gyvenime funkcionavo natūraliai. Taip manyti skatina kelių respondentų apgailestavimai dėl to, kad dabar jų balsai nebe tokie skambūs ir aukšti kaip anksčiau:

„Jaunistie traukiau kaip reikint, teip aukštā, platē, dabā jau nebier tuokē balsā, nebgalio iškeltē...“ (E. Skruibienė)

„Bet aš tuo balsā trūktēnā turiejau, tik klausā gera. Tēp nestēprē, bet pluonā dainiavau. Dabar balsus vėsā užsikviektēs ir.“ (S. Puidokienė)

„Biški uora pritrūkst. Ton daina rēk labiau išdainioutē. Ė balsus tor būtē pluonienis, tumet geriau užtartē.“ (Z. Jonika)

„Mona mamas ē babas nelabā bova aukštē balsā. Mona bova aukštiesnis. Alē pērma aš balsā galiejau vairoutē, vo dabā balsus moni vairou. Sunkē ir aukštā ēšlingoutē.“ (V. Mečienė)

Buvo ir tokių pateikėjų, kurie apgailestavo, kad balsas nebetekęs sodrumo ir dėl to jie nebegali žemai dainuoti:

„Dabā stuorā nebgalio – balsā pritrūkst. Tas balsas dabar kai klnerneta isiplerpusi ir...“ (B. Teniukienė)

Keli respondentai, gimę ir užaugę centrinėje Žemaitijoje, ryškiausiame dainininkų tarmės areale, tvirtino, kad jų kraštuose (kaimuose, apylinkėse) žmonės buvo linkę dainuoti žemais, pilnais, plačiais balsais. Iš jų pasakymų galima spręsti, kad kai kuriose vietose aukšti moterų balsai neatitiko tam tikrose lokalinėse tradicijose susiformavusio balso garsinio idealo:

„Aš jau nu mažēns tuoki balsā turiejau. Girdiejuom, kāp kētē dainious, ē mes tēp platē trauksēm. Paleidi balsā – kad gražē skomb!“

[...] Per daug pluonā nieks nedainiava – juk būs sunkē prišauktē. Pri rugiūm, šēina ka pjaus, tousikēs dainious tēp stuoriau, ka gerā skombieto.“ (O. Andriuškienė)

„Mes giminie vėsē žemās dainiavuom. Gal kas ē turiejē aukštā balsā, bet nieks neruodē. Tuoki mađa bova kaimē žemās balsās trauktē, pēlnās, ē veskas.“ (V. Mizinienė)

„Monēi žemē balsā ī priprastē. Jau nu jaunistēs tēp dainiujou. Aš toro savo žema balsā ē nemuoko kētēp.“ (Z. Daunienė)

Norėdami sužinoti, kokių dainininkų balsų Žemaitijoje iš tiesų daugiausia, klausydami žemaičių pateikėjų atliekamų dainų įrašų⁵¹, analizavome dainininkų balso kokybinius rodiklius ir žymėjome dainų skambėjimo aukštį. Pagal pasirinktą balso aukštumo vertinimo principą⁵² buvo analizuojami 136 pateikėjų balsai ir jų aukštumo rodikliai. Statistinė ir lyginamoji analizė parodė, kad maždaug vieno trečdaliao (41) dainininkų balsai yra aukšti, o kiek daugiau kaip dviejų trečdalių (95) – žemi balsai. Atlikti paskaičiavimai taip pat leidžia sekti geografinio balsų aukštumo paplitimo dėsnin-gumus. Manytume, kad galima daryti prielaidą, jog daugelyje Žemaitijos regiono apylinkių dominuoja žemi moterų balsai, o tam tikrose geografinėse vietose susiformavusi lokalinė dainavimo tradicija galėjo daryti įtaką balso garsiniam idealui.

586 melodijos analizuotos naudojant du aukščio nustatymo metodus: 1) stebėtos užrašytojų ir transkribuotojų pastabos, nurodytos prie melodijų šifruotuose rinkiniuose, 2) dainavimo aukštumas fiksuotas klausantis garso įrašų. „Aukso viduryje“ – tonacijos, kurių toniniai centrai (pagrindinės melodijos apatinės toninės atramos) yra *g, as, a, b, h, c¹, cis¹*. Dažniausiai pasitaikantis tonikos garso diapazonas (tiek moterų, tiek vyrų dainavime) yra *g – cis¹* ir beveik sutampa su klasikinio vokalinio balso tenoro diapazonu (žr. 4.2.7 pav.). Dažniausiai fiksuojamos tonacijos ar garsailiai, kurių toniniai centrai yra *a, b, h*.

(Nukelta j 58 p.)

Akademinio žemaičių jaunimo korporacijos „Samogitia“ folkloro kolektyvo „Virvytė“ nariai su savo draugais kašubais (Lenkijos Respublika) folkloro ekspedicijoje Plinkšėse (Mažeikių r.). 1998 m. Nuotrauka iš Loretos Sungailienės archyvo

(Atkelta iš 57 p.)

Apibendrinus statistinius skaičiavimus bei respondentų pateiktą informaciją, galima teigti, kad Žemaitijos regiono dainininkai dainuoja žemai. Polinkis dainuoti žemai, manytume, yra viena iš tų savybių, kurios žemaičių dainavimą skiria nuo kitų Lietuvos regionų. Kol kas dainavimo aukštumo aspektu galima lyginti tik žemaičių ir aukštaičių dainuojamąsias tradicijas, nes kitų etninių grupių liaudies dainos šiuo aspektu dar nėra tyrinėtos⁵³. Kai kuriuos aukštaičių dainų atlikimo aspektus tyrinėjusi etnomuzikologė Lina Vilienė padarė išvadą, kad didžioji dalis aukštaičių pateikėjų dainuoja aukštai⁵⁴. Pagrindiniai melodijų toniniai centrai yra g^1 ir a^1 . Lyginant su mūsų tyrimo duomenimis, tai beveik oktava aukštesnės tonacijos. Tad, gretinant žemaitišką ir aukštaitišką dainavimą, būtų galima teigti, kad pirmasis regionas pasižymi išskirtinai žemu, o antrasis – aukštu dainavimu⁵⁵.

BALSŲ DERĖJIMO SAMPRATA

Ne tik vokaliname, bet ir tradiciniame folkloriniame dainavime siekiama darnaus sąskambio, gero tarpusavio susiklausymo, balsų derėjimo. Kaimo bendruomenė žinojo ir tiksliai įvardydavo tuos, kurie galėdavo dalyvauti bendro (grupinio, ansamblinio) dainavimo procese. Jei kaimė atsirasdavo tokių moterų ar vyrų, kurie, neturėdami klausos, bandydavo dainuoti, dainininkai lyderiai turėdavo teisę juos įvertinti, pamokyti, paprašyti, kad netrukdytų kitiems dainuoti:

„Nedainiok, nemišik. Je dainiوسي, tā mums tik gadinsi. [...] Kuo tēn anuos piks. Jego netori balsa, tā nešauk. No tā kāp to gali šauktė, jego nemuoki?“ (L. Gričienė)

„Kā jau negerā dainiوسي, tā jau sakīs, ka tuo nebeprījimsem. Vēsē sotars, ka tas gadēna balsa. [...] Arba kā kalnus gēid, tuo, kor jau gadēna balsa, paprašīs, kor tuoliau atsēsīestē.“ (V. Mizinienė)

Geras, darnus dainos skambėjimas pateikėjų dažniausiai apibūdinamas žodžiais *sudainuoti* ir *sutarti*: gerai susidainuoti / sutarti, tarpusavyje sutarti, sutartinai skambėti, būti puikiai susidainau-

vus. Kai balsai tarpusavyje dera, sakoma, kad balsai „krinta“, „klijuojasi“, „sukimba“, skamba lygiai, kaip vienas arba „kaip iš vienos burnos“⁵⁶:

„Mums vėsēms krēta balsā. Žēnā, jēgo jau nekrīmt, biški bluogiau.“ (L. Gričienė)

„Ē ka sukimb balsā, klejouis – juk nerēk gražiau! Ē lengviau īr, ē vēskas gerā.“ (S. Laivienė)

„Mūsa, seserū, balsā teip līgei skambiedava. Visi sakē, ka gražei...“ (E. Aleknienė)

„Mums skombiejē tēp kāp vēns. Juk kou artiau suēisi, jou geriau skomb.“ (P. Kazlauskas)

„Dainiavimē liuob stēngtēis, ka vēns kēta girdieto, klausītumēis ēr ka būtom kāp ēš vēinuos bornuos.“ (R. Andriekutė)

Apibendrinus paminėtas citatas, darome išvadą, kad žemaitiškas dainavimas turi būti lygus, balsai turi kristi taip, kaip vienas, kad skambėjimas būtų tolygus, vientisas. Nors ir skirtingų tembrų, nevienodo stiprumo balsai turi „sukibti“, „susiklijuoti“ į vieną, bendrą ir darnų skambėjimą:

„Ka gerā užved daina, rēk tik gerā pritaikītē, ka būt vēinuodā.“ (L. Gričienė)

Jei kuris pritariantysis dainininkas „nesuvaldo“ balso ir jis išsiskiria iš dainuojančiųjų grupės, tada toks dainavimas yra nepageidaujamas ir kritikuojamas atlikėjų bei klausytojų:

„Je turavuotuos tor stēpri gerklini balsa, tas visumet iššuokst kupetuo nadainiouiunt. Je ons sava balsa navalda, jau krimt lauk.“ (R. Andriekutė)

ARTIKULIACIJOS YPATUMAI

Senieji dainininkai nepateikia tiesioginių paaiškinimų apie liaudies dainos artikuliaciją (tiek siaurąją, tiek plačiąją prasme) specifiką. Jie taip pat neaiškina ir kaip dainuojant turi kvėpuoti tęstinių dainų užvedėjas, kad jis tinkamai „išvedžiotų“, „išlinguotų“, „išlankstyti“ dainą. Pavyzdžiui, paklausus, kaip dainininkas žino, kur reikia atsikvėpti, dažnas atsako, kad ten, kur pritrūksta oro arba kur baigiasi mintis. Vis dėlto, išanalizavus keletą išsamių pokalbių su respondentais, paaiškėjo, kad jie puikiai suvokia ir savitais liaudiškais terminais apibūdina nemažai charakteringų žemaitiškojo dainos artikuliacijos ypatumų⁵⁷.

Prieš atlikdamas tęstinę dainą, pateikėjas dažniausiai šiek tiek pasirošia, apgalvoja, kaip reikės tą dainą „išvingiuoti“. Kiekvienas dainininkas lyderis žino, kaip „išlankstyti“ dainos melodiją pagal savo balso galimybes:

„Aš žēnau, kāp anou vestē, aš išlonkstītē jou galio, ka vēina dainiouiou. Dainioui tēp, balsa taisā, ka ištrauktumi ligi gala.“ (L. Gričienė)

„Rēk keistē juk ton balsa. Rēk derintēis. Vēina meluodējē īr lēngvesnē, iš karta gal prišauktē, vo kēta īr greitesnē ē jau kētēp rēk balsa derintē.“ (Z. Jonika)

„Rēk kvapa daug turietē. Ē priprastē rēk pri dainiavēma. Kāp ēšvestē tou meluodējē aš nežēnau. Aš tik pagalvuojū priš dainiavēma ē mon savaimē, kāp īseit, tēp. Juk biški pruota turi, ne vēituo nesustuosi...“ (V. Mizinienė)

„Ka jauna bovau, balsa vēsēp muokiejau vairoutē. Mon bova tas pats, a ēštēsēnē daina vestē, a tronkē kuokē.“ (V. Mečienė)

Pabandykite „iššifruoti“ ir pakomentuoti vieną frazę, kuri ne

kartą girdėta ekspedicijose: „*dainuotė rėk eš pėlva gala*“ (bk – dainuoti reikia iš pilvo galo).

Gebantis dainuoti ir stebėti fiziologinius procesus, vykstančius dainos artikuliacijos metu, nesunkiai pastebi, kad garso skambumą, stiprumą, intensyvumą, garso „išskleidimą“ ir sklandų teksto vokalizavimą palaiko sureguliuotas giluminis kvėpavimas. Minėtą liaudišką apibūdinimą galėtume paaiškinti taip: dainuojant orą įkvėpti reikia giliai, kad visi plaučiai prisipildytų oro, o pilvo raumenys („pėlva gals“) padėtų valdyti įkvėptą orą ir panaudoti jį muzikinei artikuliacijai. Toks aiškinimas atrodo pakankamai pagrįstas, ypač turint omenyje tai, jog tęstinei, *rubato* stiliaus dainai „išlinguoti“ reikia ypatingai daug energijos ir taisyklingo muzikinio frazavimo.

Dainavimui „iš pilvo galo“ pakomentuoti tiktų filosofo, rašytojo Vydūno (Vilhelmo Storostos) taisyklingo kvėpavimo, garso, kalbos formavimo samprata⁵⁸ ir „pilnosios kvėpuosenos“ bei „skambumo kvėpuosenos“ apibūdinimai:

„*Visas judas kūnas turėtų kvėpuojant būti pritvenkiamas gaivesčio*“ (Vydūnas, 1991 II, 395)

„*žmogaus kūne, maždaug ties bamba, jaučiama kūno rymojimo vieta*⁵⁹. Iš jos visi judesiai pareina. Žymus pirm visų kvėpavimas [...]“ (Ten pat, 391)

„*norint taisyklingai kvėpuoti, reikia visus plaučius pildyti oro, pirmiau apatiniają jų dalį, tada viduriniąją, o paskiau viršutiniają – plaučių galūnes. O tai turi įvykti be trūkčiojimo, vienu „tosu“.* Taip sveikas kūnas kvėpuoja vienas paliktas, vadinasi, kai žmogus miega. Tokia tai yra pilnoji kvėpuosena.“ (Ten pat, 346)

„*visiems tiems, kurie garsiai kalbėti arba net giedoti, dainuoti turi, patartina skambumo kvėpuosena. Stovėdami tyrame lauke, jį traukiame į plaučius ypačiai palengva. [...] Taip kvėpavus mūsų balsas bus skambus, gražus, aiškus. Bet ir pasistengdami gerai tarti ir kalbėti, geriau kvėpuosime. Jeigu kūnas sveikas, švarus, o ir jausmų, ir minčių gyvatos skaidrios, balsas bus gražus, tikrai skambus.*“ (Ten pat, 353)

„*Kalbėdami ir dainuodami mes paveikiame ir atskiras kūno dalis, tariant ū, balsas tarsi atsigersi giliai kūno apačioje, paveikia vidurius, giedant o, kūno vidurys aplink bambą pasiekiamas. Balsas a yra, taip sakant, krūtinės balsas. Kiti garsai, kaip é, veikia gerkle, o garsas i – pačią galvą.*“ (Ten pat, 354)

Pastaroji citata patvirtina atlikto tyrimo išvadas, susijusias su balsių artikuliaciniais požymiais, balsinių fonemų išsidėstymo tvarka ir su žemaitiškojo dainavimo artikuliacijos tendencijomis (nustatytos fonetinio tyrimo metu⁶⁰). Žvelgiant į disertacijoje aptartus fonetinės analizės rezultatus⁶¹, susidaro toks įspūdis, kad tyrime dalyvavę dainininkai, atlikdami dainas, vokalizmus, artikuliuojo taip⁶², kad jie rezonuotų ne viršutinėje kūno dalyje, bet ties krūtine ir apie kūno vidurį. Balso aparato suformuoti garsai, matyt, turėję „atsigirsti“ kažkur „apie bambą“, – žemaičių pateikėjų žodžiais tariant, ties „pilvo galu“.

Tokius samprotavimus būtina pagrįsti nuodugnesniais tyrimais. Mūsų bandymas ieškoti tam tikrų liaudies dainininkų žodyno kodavimo būdų rodo, kad tokia etninės muzikos tyrinėtojų kryptis ir pateikėjų terminologijos ir etnoteorijos tyrimas bei interpretavimas gali būti perspektyvus ir naudingas.

Grįžtant prie kvėpavimo ypatumų, pažymėtina, kad žemaičių dainininkai, „išlinguodami“ dainą, neretai atsikvepia žodžio viduryje. Vieni respondentai tikino, kad dainos melodiją reikia dainuoti išties, tolygiai, be sustojimų ar ryškesnių pauzių. Tie, kas nepripratę

Palangos folkloro ansamblis „Mėguva“ (vadovės Zita Baniulaitytė ir Diana Šeduikienė) 1998 m. dainų šventėje Vilniuje. Nuotrauka iš Danutės Mukienės archyvo

prie „lengvo“ (lėto, neskuboto, *rubato* stiliaus) žemaitiško dainavimo, pritrūksta oro – tada jie atsikvepia. Tačiau kai kurie pateikėjai teigė, kad prireikus ne tik kad galima, bet ir reikia atsikvėpti:

„*Je pritrūkst uora, tą greitą rėk atsėkveiptė. Je neatsėkveipsi é notrūks daina.*“ (V. Mizinienė)

„*Kā dainiuoji, numanā, ka trūks jau uora, rėk sostuotė é atsėkveiptė. Vo je neatsėkveipsi, neėšeis žuodis.*“ (L. Gricienė)

„*Kā uora pritrūkst, tā jau bluogā. Juk daina rėk éstēsā éšdainiuotė. Vuo dėl kuo tēp būn, aš nežēnau. Musintās esi nepripratēs pri žemaitiu tuokė lēngva dainiavēma?*“ (Z. Jonika)

Keliolikos pateikėjų buvo paklausta, kas jiems dainoje svarbiau (arba kas labiau patinka) – melodija ar žodžiai. Vieningos nuomonės nubuvo: vieni atsakė, kad ir melodija, ir žodžiai yra svarbūs, kad jų negalima išskirti, o kitų nuomone svarbiau išdainuojamasis tekstas, nes jis nusako tam tikrą dvasinę būseną, dainos turinį:

„*Žuodė... Žuodė susided iš givenėma. Vo meluodėjė gal būtė é dainuos, gal būtė é mozėkontu meluodėjė.*“ (P. Jonutis)

Kelios pateikėjos moterys pareiškė nuomonę, kad dainoje svarbiau melodija arba „natės“, nes melodija, anot jų, išlaiko dainos tikrąjį charakterį ir suteikia jai grožio:

„*Kad žuodė é negėrdiesi, vuo je ton nate gėrdiesi – tēp jauko, tēp maluono ont šėrdėis...*“ (M. Kaniavienė)

„*Gaida svarbo ka būtu linksma, tranki, tai tada lengva dainuot.*“ (B. Dambrauskienė)

„*Natės daugiau patink... Juk je naties nesoprasi, tā kad tou žuodi é pavepezuosi, i kou ons bus panašus? É be žuodiu ni kuoki daina neišės. Bet jau nates! Nikuokė gruožė napadara, je kas klausos netor.*“ (S. Puidokienė)

Nors kai kurių pateikėjų nuomonė apie dainos melodiją ir žodžius kiek išsiskyrė, tačiau visi vieningai sakė, kad žodžiai dainuojant turi būti aiškūs. Kad daina skambėtų darniai ir sutartinai, labai svarbu tinkamai artikuliuoti tekstą. Jį raiškiai tarti turi ir „užvedėjas“ ir „přitariantys“. Senesnieji pateikėjai net ir dabar pasipiktina, kai išgirsta dainuojant jaunas žmones, kurie labai neaiškiai artikuliuoja dainos tekstą:

„*Anėi neaiškė saka, aš ne kuožna žuodi suprontu!*“ (S. Laivienė)

„*Vedontiuojė kuožnus žuodis kāp išdiets bova. Galiejė panarniētė basavuodams. Tam, katrus narnies, liūb sakītė: „Nenarniek kāp šou šakuma grauždams...“*“ (R. Andriekutė)

(Nukelta į 60 p.)

Mažeikių rajono Sedos miestelio folkloro kolektyvas „Rėmolė“ (vadovas Gintautas Griškėnas). Nuotrauka iš Loretos Sungailienės archyvo

(Atkelta iš 59 p.)

APIBENDRINIMAS

Remiantis žemaičių dainininkų pateiktais duomenimis, bandyta atskleisti kai kuriuos žemaičių muzikinio dialekto artikuliacijos „žodyno“ ypatumus.

Kaip rodo dainos kontekstinės medžiagos analizė, visi pateikėjai dar vaikystėje arba jaunystėje iš šeimos narių, artimųjų, kaimo žmonių yra perėmę savo krašto dainavimo tradiciją ir kai kuriuos su ja susijusius papročius. Liaudies daina yra nutolusi nuo pirminės paskirties, netekusi buvusios apeiginės funkcijos, o dainininkai mena tik kai kurių apeigų momentus ir su jais susijusį dainuojamąjį folklorą. Dainininkų pasidalijimo į atskiras grupes pagal lytį ir „vyriškų“ bei „moteriškų“ dainų repertuaro bei atlikimo skirtumo pavyzdžiai leidžia manyti, kad tokie reiškiniai galėjo turėti ryšį su tam tikrais senųjų apeigų momentais.

Žemaičių pateikėjų žodynas nepateikia žanrinės klasifikacijos ir menkai paaiškina garso kategorijos žanrinę priklausomybę. Liaudyje vartojami dainos ir dainavimo terminai paskatino sudaryti santykinę 4 dainų tipų pateikėjų klasifikaciją, kuri nurodo dainos charakterio ir atlikimo ypatumus.

Išanalizavus žemaičių daugiabalsių dainų balsų sudėtį, galima daryti prielaidą, kad greta įprasto pritarimo (*turavojimo*) pagrindiniam (vedančiajam) balsui kai kuriose Žemaitijos regiono dalyse būta bosijimo (*basavojimo*) ir tam tikros burdoninio pritarimo tradicijos.

Remiantis pateikėjų pasisakymų, respondentų atsakymų anali-

ze bei atliktais statistiniais paskaičiavimais, daroma išvada, jog daugelyje Žemaitijos apylinkių dominuoja žemi moterų balsai, o geografinė padėtis bei lokalinėje vietoje susiformavusi dainavimo tradicija galėjo daryti įtaką balso garsiniam idealui. Polinkis dainuoti žemai, manytume, yra viena iš tų savybių, kurios žemaičių dainavimą skiria nuo kitų Lietuvos regionų. Tačiau šis teiginys reikalauja nuodugnesnio tyrimo ir lyginimo su kitais Lietuvos muzikiniai dialektais (kitų etnografinių regionų dainuojamosios tradicijos balso bei dainavimo kokybės aspektu neanalizuotos arba mažai tyrinėtos).

Garso artikuliacijos idealas dainininkų nusakomas teisingo kvėpavimo, tvirto, skambaus, ryškumu ir stabilumu pasižymintio balso formavimo, raiškaus teksto išdainavimo, darnios kolektyvinės artikuliacijos kategorijomis. Liaudies dainų pateikėjai bei klausytojai, vertintojai nurodė šias pagrindines žemaičių muzikinio-garsinio idealo savybes: žemą balsą, sodrų, garsų dainavimų, stiprų, aiškų dainos užvedimą, darnų daugiabalsį skambesį, aiškią teksto artikuliaciją, senovinį, „įsilinguojantį“ dainingumą.

PATEIKĖJŲ, KURIŲ ATSAKYMAI, PASTABOS, KOMENTARAI, PASAKOJIMAI, GARSO ĮRAŠAI, BUVO NAUDOJAMI TIRIANT PATEIKĖJŲ ŽODYNO BEI TRADICINIO DAINAVIMO KOKYBĘ, SĄRAŠAS:

ALEKNIENĖ-Eimutavičiūtė Elena, g. 1919 m. Šeimyniškių k., Girkalnio vlsč., Raseinių apskr., nuo 1939 m. gyv. Girkalnio k., Raseinių r.

ALIŠAUSKIENĖ-Bružaitė Onorata, g. 1919 m. Rukų k., Skuodo r., gyv. ten pat.

ANDRIEKUTĖ (Daugelienė) Regina Ona, g. 1933 m. Palangoje, gyv. ten pat.

ANDRIUŠKIENĖ-Smilgevičiūtė Ona, g. 1915 m. Alsėdžių mstl., Telšių apskr. (dabar – Plungės r.), gyv. Luokėje, Telšių r.

ANUŽIENĖ-Prialgauskaitė Adolfina, g. 1925 m. Mosėdžio vlsč., gyv. Mosėdžio mstl., Skuodo r.

ANUŽIS Antanas, g. 1923 m. Jakštaičių k., Mosėdžio vlsč., gyv. Mosėdžio mstl., Skuodo r.

BUIVYDAITĖ Barbora, g. 1897 m. Rūdaičių k., Palangos apyl., gyv. Kretingoje.

BUTKUS Vladas, g. 1907 m. Plungės apyl.

DAMBRAUSKIENĖ-Puodžiulaitytė Bronė, g. 1918 m. Plingių k., Girkalnio vlsč., Raseinių apskr., nuo 1973 m. gyv. Girkalnio k., Raseinių r.

DAUNIENĖ-Vaičkaitė Zofija, g. 1907 m., iš Luokės, Telšių r.

DRUKTENIENĖ-Belaglovaitė Elžbieta, g. 1901 m. Daujočių k.,

Kražantės vlsč. (dabar – Kelmės r.), gyv. Užumedžio k., Kelmės r., Vilniuje.

GALMINIENĖ-Rumšaitė Ona, g. 1909 m. Tirkšlių k., Mažeikių apskr., gyv. Užulieknės k., Mažeikių r.

GEDMINIENĖ Ona, g. 1902 m., iš Paskynų k., Jurbarko r.

GIEDRAITIENĖ-Koveckaitė Barbora, g. 1894 m. Rimšų k., Eržvilko apyl., Jurbarko r.

GRICIENĖ-Braslauskaitė Liuda, g. 1916 m. Duomėnų k., Plinkšių vlsč., Telšių apskr., gyv. Plinkšėse, Šerkšnės apyl., Mažeikių r.

JAKAVIČIENĖ-Ramanauskaitė Izabelė, g. 1900 m. Luokėje, Telšių apskr.

JANUŠKIENĖ-Kreimerytė Elena, g. 1914 m. Pumpurų k., Tytuvėnų par., Raseinių apskr., gyv. Naudvario k., Šiluvos apyl., Raseinių r.

JONIKA Zenonas, g. 1931 m. Palukščių k., Varnių vlsč., Telšių apskr., gyv. Vieksnelių k., Luokėje, Telšių r.

JONUŠAS Antanas, g. 1912 m. Žylakių k., Telšių apskr., gyv. Luokėje, Telšių r.

JONUTIS Pranas, g. 1904 m. Visvainių k., Platelių vlsč., gyv. Gilaičių k., Platelių apyl., Plungės r.

JURKŪNIENĖ-Veverskytė Bronė, g. 1917 m. Peldžiūnų k., Raseinių apskr., gyv. Vengerskų k., Raseinių r.

KANIAVIENĖ-Sabalianskaitė Magdalena, g. 1909 m. Mėsėdžių k., Platelių vlsč., Telšių apskr. (dabar – Plungės r.), gyv. ten pat.

KARAZINIENĖ-Stulgytė Stasė, g. 1915 m. Šaukių k., Kalnujų vlsč., Raseinių apskr., nuo 1998 m. gyv. Vadžginio k., Šimkaičių sen., Jurbarko r.

KATKIENĖ-Martinkutė Morta, g. 1894 m. Švendrių k., Raudėnų vlsč., Šiaulių apskr., gyv. Pūšilių k., Šiaulių r.

KAUPIENĖ-Kubiliūtė Jadvyga, g. 1933 m. Šakalių k., Mosėdžio apyl., Skuodo r., nuo 1968 m. gyv. Palangoje.

KAZLAUSKAS Petras, g. 1923 m., Tintelių k., Kretingos r., gyv. Kretingoje.

KUKANAUZIENĖ-Žilytė Petronėlė, g. 1936 m. Žibininkų k., Kretingos r., gyv. ten pat.

LAIVIENĖ-Alminaitė Stanislava, g. 1901 m. Kentų k., Platelių vlsč., Telšių apskr., gyv. Pamedinčių k., Platelių msl., Plungės r.

MEČIENĖ Vaclova, g. Varnių vlsč. Telšių apskr., gyv. Plauskinių k., Medingėnų apyl., Plungės r.

MIKALAUSKAITĖ Stasė, g. 1902 m. Truikių k., Kalvarijos vlsč., Telšių apskr., dabar – Plungės r.

MIZINIENĖ-Tranauskaitė Valerija, g. 1932 m. Brėvikių k., Alsėdžių vlsč., Telšių apskr., nuo 1978 m. gyv. Kalnių k., Sedos apyl., Mažeikių r.

MOCKIENĖ Ieva, g. 1902 m., iš Razmų k., Varnių apyl., Telšių r.

NORKUTĖ Jadvyga, g. 1918 m. Kelmės r., gyv. Raseinių apyl.

PLADUKIENĖ-Pučinskaitė Stefanija, g. 1907 m., Šačių k., Skuodo r.

Dainuoja Šiaulių rajono tradicinių dainų puoselėtojai. Egidijaus Baniūno nuotrauka

POCIENĖ-Pociūtė Stasė, g. 1925 m. Uilių k., Sedos vlsč. Telšių apskr., gyv. Tiškų k., Sedos apyl., Mažeikių r.

PUIDOKIENĖ-Ripkauskaitė Stanislava, g. 1904 m. Mėsėdėliuose, Platelių vlsč., gyv. Plateliuose, Plungės r.

PUŠKORIUS Anicetas, g. 1911 m. Kretingoje, gyv. Kretingoje.

RIAUKIENĖ Veronika, g. 1913 m. Medingėnų k., Plungės r.

RIMKUS Juozas, g. Gineikių k., gyv. Pikelių k., Kelmės r.

ŠIAULYS Antanas, g. 1904 m. Užulieknėje, Mažeikių apskr.

SKRUIBIENĖ-Viskontaitė Elvyra, g. 1932 m. Darbėnuose, Kretingos r., nuo 1954 m. gyv. Palangoje.

ŠOBLINSKAITĖ Stanislava, g. 1895 m. Plateliuose, Telšių apskr. (dabar – Plungės r.)

STULGIENĖ-Stulgytė Janina, g. 1933 m. Šauklių k., Kalnujų vlsč., Raseinių apskr. (dabar – Raseinių r.), gyv. ten pat.

STUMBRIENĖ-Ulskaitė Ieva, g. 1907 m. Sovaičių k., Mažeikių apskr.

STUMBRIENĖ-Ulskaitė Ieva, g. 1907 m. Sovaičių k., Mažeikių r.

TENIUKIENĖ-Keraitė Bronė, g. 1914 m. Pakumulšių k., Kuršėnų vlsč., Šiaulių apskr., gyv. Telšiuose.

VAZNIENĖ-Bružaitė Stefanija, g. 1920 m. Kukečių k., Grimzių apyl., Kelmės r.

ŽILEVIČIENĖ-Mazgytė Stasė, g. 1908 m. Vilniaus krašte, nuo 1914 m. gyv. Biržuvėnuose, Luokės apyl., Telšių r.

(Nukelta į 62 p.)

„Rūkas“. Daliaus Sungailos nuotrauka

(Atkelta iš 61 p.)

NAUDOTA LITERATŪRA:

ABUKEVIČIUS, Ramūnas, 2006: *Vaizdingo garso formavimas ir balso lavinimas*, Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras.

BARONAITĖ, Dalia, 2004: *Aukštaičių daugiabalsių dainų saviti pritarimo būdai: Bakalauro darbas* (rankraščio teisėmis), Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.

BLIUMAS, Remigijus, 1998: *Etninės psichologijos įvadas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

CRANE, D. (Ed.), 1995: *The Sociology of Culture*, Oxford UK & Cambridge USA: Blachwell.

GIRDENIS, Aleksas; Pabrėža, Juozas, 1998: *Žemaičių rašyba*, Vilnius, Šiauliai.

HARRIS, M., 1998: *Kultūrinė antropologija*, Tvermė.

KAPIČIAUSKAITĖ-VISACKIENĖ, Rima, 1993: *Juozas Kartenis ir jo surinktos dainos*: Diplominis darbas, Vilnius: Lietuvos muzikos akademija.

LUOBIKIENĖ, Irena, 2001: „Kultūros sociologijos analizės ypatumai“, *Sociologija: praeitis, dabartis, perspektyvos*: Mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga, KTU, 2001 gegužės 29–31, Kaunas: Technologija, p. 185–190.

MARCUS, Georg E.; FISHER, Michael, M., J., 1986: *Anthtopology*

as *Cultural Critique*, Chicago and London: The University of Chicago Press.

MUSZKALSKA, Bożena, 1999: *Tradycyjna wielogłosowość wokalna w kulturach basenu Morza Śródziemnego*, Poznań: Wydawnictwo naukowe UAM.

RAČIŪNAITĖ-VYČINIENĖ, Daiva, 2001^a: „Lygumų ir Stačiūnų apylinkių dainų melodikos ypatybės“, *Lygumai. Stačiūnai*, sud. Robertas Jurgaitis, (ser. *Lietuvos valsčiai*, Kn. 6), Vilnius: Versmė, p. 611–614.

RAČIŪNAITĖ-VYČINIENĖ, Daiva, 2007^a: Aukštaitijos ir Žemaitijos paribio dainuojamojo folkloro ypatumai, *Tautosakos darbai XXXIV*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

RAČIŪNAITĖ-VYČINIENĖ, Daiva, 2001^c: Ansamblio „VISI“ kelias, *Liaudies kultūra*, Nr. 1, p. 55–58.

RAČIŪNAITĖ-VYČINIENĖ, Daiva, 2007^b: Tauragės krašto dainuojamosios tradicijos ypatumai, *Tautosakos darbai XXXIV*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

RAMANAUSKAITĖ, Elidija, 2002: *Šiuolaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai*: Metodinė mokymo priemonė, Kaunas.

SUNGAILIENĖ, Loreta, 2008: Kalbos ir muzikos artikuliacijos ypatumai žemaičių muzikiniame dialekte, *Tautosakos darbai XXXV*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 207–230.

SUPPAN, Wolfgang, 1984: *Der musizierende Mensch. Eine Anthropologie der Music*, Mainz.

VYDŪNAS [Vilhelmas Storosta], 1991: *Raštai*, t. 1, 2, Vilnius.

Žemaičių Užgavėnių persirengėliai (Vilniaus miesto folkloro ansamblis „Šaltinis“). Nuotrauka iš Loretos Sungailienės archyvo

ZEMTSOVSKY, Izaly, 1996: "The Articulation of Folklore as a Sign of Ethnic Culture", *Anthropology & Archeology of Eurasia*, vol. 35, No. 1, p. 7–51.

ŽDM, 2005: *Žemaitijos dainos ir muzika. 1935–1941 metų fonografo įrašai*: 1CD + knyga, par. A. Nakienė, R. Žarskienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

ГИЛЯРОВА, Н. Н. 2004: «Материалы к словарю народных терминов, связанных с категорией «звук» в традиционной музыкальной культуре», *Звук в традиционной народной культуре*: Сб. научных статей, Москва: Научтехлитиздат, С. 22–54.

КУНАНБАЕВА, А., 2002: «Жанровые дубли как универсалия традиционной культуры», *Искусство устной традиции. Историческая морфология. Сборник статей, посвященный 60-летию И И Земцовского*, Санкт-Петербург, С. 55–63.

МОЖЕЙКО, Зинаида, 1971: *Песенная культура белорусского Полесья. Село Тонеж*, ред. Е. В. Гиппиус, Минск: Наука и техника.

ЦУРОВ, Вячеслав, Михайлович, 1986: «О региональных традициях в русском народном музыкальном творчестве», *Музыкальная фольклористика*, Москва, С. 11–47.

¹ Artikuliacijos sąvoka disertacijoje aptariama gana plačiai ir išsamiai. Čia norima pabrėžti tai, kad, remiantis rusų etnomuzikologo Izalijaus I. Zemcovskio artikuliacijos teorija, ši sąvoka yra vartojama kaip ištariamoji (ištarmės), elgesio kategorija, žodinės tradicinės muzikos egzistavimo būdas ir „etninės kultūros ženklas“ (Zemtsovsky, 1996). „Ištarmė“ (ištarmimas) folklore – elgesio aktas, paklūstantis tradicinėms normoms.

² A. Kunanbajevos vartojamas terminas (Кунанбаева, 2002, 61). Anot jos, *pateikėjų* (autorė vartoja *etnoforo* terminą) *tipologijos* terminas nusako sociokultūriniam kontekste, o būtent lokalinėje tradicijoje, susiformavusią ir realiai žmonių gyvenime egzistuojančią folkloro žanrų klasifikaciją arba tam tikrą muzikinių žanrų rinkinį. Manytume, kad sąvoką galima taikyti pateikiant ir kitų folkloro objektų grupavimą pagal tam tikrus pateikėjų įvardijamus tipus. Darbe, kuriame analizuojamas žemaičių pateikėjų žodynas, susijęs su liaudies daina ir jos atlikimu, *tipologija* vadinama liaudies dainininkų terminų visuma, o *terminais* – būdingi, liaudyje vartojami dainuojamosios tradicijos elementų, reiškiųjų apibūdinimai.

³ Liaudies dainų pateikėjų mintys, pasisakymai, komentarai lietuvių folkloristų darbuose iki šiol buvo naudojami tik kaip papildomos dainos kontekstą nurodančios, komentuojančios priemonės arba kaip tam tikros folkloro tyrinėtojų teiginių, pastabų iliustracijos.

⁴ Straipsniai rinkti iš leidinių: *Aš išdainavau visas daineles*. Pasakojimai apie liaudies talentus – dainininkus ir muzikantus, par. D. Krištopaitė, Vilnius, 1985, 1988; *Liaudies kultūra*, 1995, nr.: 3, 4; 1996, nr.: 2, 6; 1997, nr. 4; 2001, nr. 1.

⁵ Liaudies dainų pateikėjus, sociologijos moksle vadinamus respondentais, apklausė muzikologė Zita Kelmickaitė (2 interviu 1996 m.), folkloro ansamblio „Mėguva“ vadovė Zita Baniulaitytė (2 interviu 1995 m.), etnomuzikologė Varsa Zakarienė (3 interviu 1998, 2000 m.), darbo autorė L. Sungailienė (9 interviu, 1996–2003 m.)

⁶ Tyrimas nepretenduoja į išsamią kultūros sociologinę analizę, tačiau nagrinėjama tema tam tikra prasme (ir dalimi) patenka į kultūros sociologijos sferą ir leidžia panaudoti kai kuriuos metodologinius principus. „Kultūros sociologinė analizė nukreipta į aiškiai apibrėžtas visuomenės gyvenimo sritis ir apima kompleksą daugiau ar mažiau fiksuotų problemų, reikalaujančių bendruosius sociologinius metodus pritaikyti kultūrai, kaip tyrimo dalykui“ (Luobikienė, 2001). Kita vertus, kultūros sociologijos bendrojoje analizėje, kuri telkia dėmesį į universalių kultūros elementų visumą (Crane, 1995, 7), naudojami metodai reikalauja specifinio pritaikomumo, nes mūsų tyrimo objektas yra lokaliniai kultūros reiškiniai bei jų ypatumai. Analizuojant šiuos reiškiniai istoriniu požiūriu galima teigti, jog tai – XX a.

I–VI dešimtmečiais egzistavusios Lietuvos kaimo „kultūros universalijos“ (D. Crane terminas), kurių dėsningi kaitos procesai tebevyksta ir stebimi iki šių dienų.

⁷ Pateikėjų sąrašas ir metrikos pateikiamos teksto gale.

⁸ E. Ramanauskaitė nurodo, kad antropologijos praktikoje interviu yra kokybinis lauko tyrimų metodas, o anketa naudojama kiekybiniuose tyrimuose (Ramanauskaitė, 2002, 80–113).

⁹ Kaip teigia muzikologė Zita Kelmickaitė, „atrasti dainuojantį žemaitį ir jį prakalbinti nelengva. Jei pasižiūrėsime į Dzūkiją, tai ten dainuoja ištisi kaimai. Žemaičiuose – ne. Kaimuose rasdavome po keletą dainininkų, o kai kur jų ir visai nebūdavo. [...] Kai kuriose Žemaitijos vietose žmonės labai nekalbūs, net atšaurūs. Atrodė, kad kiekvieną žodį iš pateikėjų turi ištraukti...“ (*Žemaičių žemė*, 2000/2, 4).

¹⁰ Etnografinė medžiaga tekste cituojama tokiu principu: pateikėjai žemaičiai cituojami žemaičių kalba, kaip jų kalba buvo užfiksuota, Žemaitijos regiono paribių pateikėjai, kalbantys bendrinei lietuvių kalbai artimesne tarpe, cituojami lietuviškai. Prie kiekvienos citatos nurodoma dainininko pavardė. Transkribuojant ir užrašant tarmiškus tekstus, citatas, naudotasi kalbininkų Alekso Girdenio ir Juozo Pabrėžos parengtais žemaičių rašybos patarimais (Girdenis, Pabrėža, 1998).

¹¹ Mokytojo vardu simboliškai vadinsime tuos kaimo žmones, iš kurių dainų mokėsi mūsų apklausos dalyviai.

¹² Pavyzdžiui, garsi Kretingos krašto dainininkė B. Buivydytė, anksti netekusi motinos, savo dainavimo, papročių mokyklą rado kaimo laukuose, jaunimo vakarėliuose, tradicinėse šeimos ir bendruomenės šventėse. Dėl šios priežasties jos repertuaras labai įvairus ir gausus. O geriausių, gražiausių ir senoviškiausių dainų ji buvo išmokusi iš vienos senutės, kurios atmintis siekė XIX a. pradžioje girdėtas ir ringuotas dainas. Vilniaus krašte gimusi, Biržuvėnuose užaugusi S. Žilevičienė dainų mokėsi iš senesnių žemaičių moterų. Jų autoritetas ir poveikis buvęs toks didelis ir reikšmingas, kad palaiptui S. Žilevičienė perėmė ne tik tradicines senąsias žemaičių dainas, bet ir tarpe, papročius, tapo pagrindine Luokės folkloro ansamblio repertuaro pateikėja. Skuodo rajono Rukų kaimo dainininkė O. Ališauskienė daugiausiai dainų išmoko iš savo vyresnės sesers, kuri lankė miestelio gimnaziją. Tad šios pateikėjos repertuare – subtiliai, chorine maniera atliekamos, sklandžiai sueiliuotos vėlyvesnės kilmės melės dainos, vadinamos romansais.

¹³ Remiantis I. I. Zemcovskio teorija (Zemtsovsky, 1996) dainavimas įvardijamas kaip folkloro artikuliacijos procesas, kuriuo siekiama parodyti įvairiapusę ir sinkretišką dainininko veiklą, apimančią liaudies dainos atlikimo situaciją, jai būdingą žanrinį kontekstą, muzikinę-intonacinę kūrinio realizaciją bei plastinę nuotaikos išraišką.

¹⁴ Grajenkos (sl.) – vakarėliai, šokiai.

¹⁵ Žaislai – dainuojamieji žaidimai, rateliai.

¹⁶ „Lėngvė dainioutė“ (lengvai dainuoti), perfrazuojant P. Kazlausko, L. Gricienės, S. Anuzienės paaiškinimus, reiškia dainuoti ramiai, nešaukminga maniera, parodant lyrinį dainos charakterį, įsiklausant į dainos tekstą.

¹⁷ Spakinai (sl.) – ramus; spakiniau – ramiau.

¹⁸ Homofonija (gr. homos – vienodas, bendras, phone – garsas, balsas) – muzikos kūrinio atlikimas keliais balsais, kurie diferencijuojami į pagrindinį ir pritariančiuosius. Būdinga daugiabalsėms visų regionų dainoms, ypač aukštaičių ir žemaičių.

¹⁹ Iš muzikologės Zitės Kelmickaitės pranešimo „Varnių apylinkių dainos“, perskaityto Žemaičių akademijos Varnių konferencijoje 1994 m. liepos 28 d.

²⁰ Kai moterys veda „vyriškąsias“ (vyrų repertuarui priklausančias) dainas (darbo – rugiapjūtės, šienapjūtės; karo ir kt.) vyrams įprastu ar dainuoti patogių aukščių.

²¹ Apie balso kokybę daugiau bus rašoma kiek vėliau.

²² ŽDM, 2005, nr. 10, 15.

²³ *Ten pat*, nr. 1, 40.

²⁴ *Ten pat*, nr. 7, 28.

²⁵ Beje, klausantis M. Katkienės atliekamo šienapjūtės valiavimo, norisi

(Nukelta į 64 p.)

2009 m. Lietuvos dainų šventėje buvo ką veikti ir mažiems, ir dideliems

2009 m. Lietuvos dainų šventės eisenoje žygiuoja Šiaulių miesto delegacija

2009 m. Lietuvos dainų šventės Folkloro dienos renginiuose Vilniuje, Sereikiškių parke, šoka Akademinio žemaičių jaunimo folkloro ansamblio „Samogitia“ folkloro kolektyvas „Virvytė“. Danutės Mukienės nuotraukos

(Atkelta iš 63 p.)

ji palyginti su darbo autorės analizuotu Antano Šiaulio (g. 1904 m. Užlieknės k., Mažeikių r.) atliekamo valiavimo „Skudrus mona daigelis“ įrašu (KLF 28, įrašyta apie 1979–1980 m.). Vyro artikuliuojamas šienapjūtės valiavimas skamba žymiai charakteringiau, senoviškiau ir įtaigiau. Būtent A. Šiaulio įdainuotam apeiginės darbo dainos variantui tikty etnomuzikologės A. Nakiėnės apibūdinimas: „šių dainų tekstai kuriami derinant tradicinius, visiems žinomus posmus ir čia pat improvizuojamus humoristinius posmelius“ (ŽDM, 2005, 13).

²⁶ *Ten pat*, nr. 25, 32, 34.

²⁷ *Ten pat*, nr. 20, 21, 27, 35.

²⁸ *Ten pat*, nr. 23.

²⁹ Negausumo priežastis gali būti objektyvi – vyrų ir moterų dainininkų grupių, skirtingo repertuaro ir jo intonavimo / artikuliuojamo ypatumai buvo gana menkai fiksuojami folkloro užrašytojų, transkribuotojų bei tyrinėtojų.

³⁰ Tai tema, kuri suteikia galimybę sukurti tinkamas sąlygas atviram, nuosirdžiam pokalbiui su informantu, taip pat leidžia įsigilinti į tradicijos atstovo (saugotojo, pateikėjo, atlikėjo) dvasinį pasaulį, pasaulėžiūrą, mąstyseną.

³¹ Kadangi daugelis respondentų buvo / yra gimę XX a. pradžioje (I–III dešimtmetis), jų apibūdinamas „jaunystės laikas“ galėtų būti apytikriai siejamas su XX a. II–IV dešimtmečiu.

³² Remigijaus Bliumo atlikto aukštaičių ir žemaičių psichologinių savybių tyrimo metu nustatyta, kad tarp žemaičių gerokai didesnis negu tarp aukštaičių intravertiškumas, uždarumas, pasyvumas, jautrumas, didesnis atkolumas siekiant tikslo, stipriau išreikštas Ego, tačiau labiau išlavinta vaizduotė (Bliumas, 1998, 107).

³³ Tai patvirtina ir toks paprastas faktas: net ir pačius gambiausius, imliausius autentiškų folkloro ansamblių ar grupių dainininkus (dainų užvedėjus) labai sunku išmokyti naujos, jiems neįprastos ar jų idiolekto normų neatitinkančios dainos. Kartais tokia „ne sava“ daina taip ir nesuskamba, nes ji, anot senųjų dainininkų, „nepriprasta“.

³⁴ Tai santykinė žemaičių liaudies dainų klasifikacija, kuri remiasi pateikėjų vartojamais terminais ir apibūdinimais.

³⁵ Pastebėtina, kad visi apklaustieji žemaičių dainininkai skiria sąvokas *dainuoti* ir *giedoti*: giedamos religinio pobūdžio giesmės per šermenis, laidotuves, mirusiųjų paminėjimus, atlaidus, Gavėnių ir visas katalikiškas šventes. Šiai sąvokai sinonimų tiriamojoje medžiagoje nerasta. Tuo tarpu *dainavimo* veiksmažodis dažnai įvardijamas įvairiais liaudiškais pasakymais.

³⁶ Lengvumo kategorija vartojama ne dainos paprastumui pažymėti, o norint palyginti lėtą, mažą, apgalvotą, kiek liūdnojo charakterio dainavimą su energingu, skambiu, spontanišku linksmų dainų atlikimo būdu.

³⁷ 1997–1998 m., klausantis archyvinių Plungės krašto dainininkų įrašų, saugomų LMTA MI ES MFA fonotekoje, didelį įspūdį darbo autorei paliko plungiškių Stasės Šlepetienės, Marijonos Vyčienės, Vlodo Butkaus, Juozo Čižausko savita artikuliacija. Buvo pastebėta tendencija, kad dainas pateikėjai stengiasi atlikti labai aktyviai, gana greitu tempu, paskubomis susakdami tekstą – atrodo, kad pateikėjai dainos tekstą artikuliuoja tam tikromis pusiau kalbamosiomis pusiau dainuojamosiomis intonacijomis. Kai kuriais atvejais tikty vartoti tokius dainų atlikimą apibūdinančius liaudiškus terminus, kaip „statė sodainioutė“, „išskalitė“, tačiau adekvačių tokio dainavimo-artikuliuojamo apibūdinimų liaudies dainininkų žodyne aptikti nepavyko.

³⁸ Su šia tautosakos pateikėja ne kartą teko bendrauti teksto autorei. Tai „paprastos“ kilmės (Plinkšių dvaro kumečio dukra) moteriškė, tačiau išsaugojusi nemažai vertingų žemaitiškų liaudies dainų, charakteringą *rubato* dainavimą, aiškią artikuliaciją. Ji, kaip retas kuris kitas pateikėjas, gebėjo išsamiai, vaizdingai apibūdinti įvairius folkloro reiškinius, atlikimo specifika, pateikė nemažai liaudies terminų.

³⁹ Žemaitišką *basavojimą* galima traktuoti kaip pritariančiųjų partijos išsiskyrimą į du balsus, kai norima pabrėžti pagrindinius harmonijos momentus – tonikos ir dominantės funkcijas.

⁴⁰ Dainavimą „turavojant“ arba „bosuojant“ Ukmergės rajono Gelvonų ir Bagaslaviškio apylinkėse užfiksavo J. Kartenis (Kapičiauskaitė-Visackienė 1993, 57–63). D. Račiūnaitė-Vyčienė atkreipė dėmesį į Panevėžio rajono Nibragalio kaime užfiksotą burdoninio daugiabalsumo reiškinį, taip pat pastebėjo, kad bosavimo, arba diskantinis, pritarimas pasireiškia ne viename Aukštaitijos etnografiniame ansamblyje (Račiūnaitė-Vyčienė, 2001b, 819–829).

⁴¹ Panašu į diskantinį pritarimą, kai pritariančioji partija perkeliama „virš balso“.

⁴² Juozas Rimkus, gyvenantis Pikelių kaime (Mažeikių r.), pasakojo apie dainavimo tradiciją jo gimtajame Gineikių kaime XX a. 3 dešimtmetyje. Gineikių gatvinio kaimo senyvi vyrai kiekvieną vakarą nuo ankstyvo pavasario iki vėlyvo rudens rinkdavosi kieme pas Juozo senelį, visų vadinamą Balandiniu. Vyrai šnekėdavo apie ūkio darbus, pypkiuodavo ir tarp pokalbių garsiai traukdavo dainas, kurios girdėdavosi net aplinkiniuose kaimuose. Teisę dalyvauti pokalbiuose ir dainavime turėjo tik garbingiausi kaimo senoliai. Senelis (Balandinis), pastebėjęs savo anūko gabumus dainuoti, pakvietė jį aukštu skardžiu balsu užvedinėti dainas. Juozas prisiminė dvi dainas, kurias jis vesdavo. Tai „Oi, eisiu eisiu“ ir „Lakštingaleli, mandrus paaukšteli“.

⁴³ Džūūū“ dainų atlikimo tradicija yra atgaivinę Kelmės folkloro ansamblio „Ramočia“ dainininkai.

⁴⁴ Iš G. Rutkūnienės skaityto pranešimo seminare „Etnografinis dainavimas: teorija ir praktika“, vykusio 1995 m. Lietuvos liaudies kultūros centre.

⁴⁵ Pasakojimą užfiksavo darbo autorė 1997 m. Akademiniuo žemaičių jaunimo folkloro ansamblio „Samogitia“ narių organizuotos tautosakos rinkimo ekspedicijos metu.

⁴⁶ Beje, jų dainavimo pavyzdžiu seka daugelis miesto folkloro ansamblių (ir Žemaitijos regiono, ir didžiųjų Lietuvos miestų), atliekantys žemaičių daugiabalses dainas.

⁴⁷ Tokie klausimai ir atsakymai į juos, anot N. Giliarovos, suteikia išsamios informacijos apie muzikinio folkloro stiliaus ypatumus (Гиларова, 2004, 245).

⁴⁸ Suoprans – sopranas. Liaudies dainininkai, lankę bažnyčios chorą, apibūdinami balso kokybę, dažnai vartoja klasikiniam dainavimui taikomus pavadinimus, sąvokas. Aukštą vedantįjį moterišką balsą jie vadina sopranu, vyrišką – tenoru. Žemesnius, pritariančius balsus – atitinkamai antru balsu ir bosu.

⁴⁹ Chore – L. S. paaišk.

⁵⁰ Bažnyčios giesmininkai – *Zitos Baniulaitės paaišk.*

⁵¹ Naudotasi Lietuvos muzikos ir tetro akademijos Muzikinio folkloro archyvo medžiaga. Išskausytos 27 magnetofono juostelės, 50 garsajuosčių, 5 skaitmeninės garso juostelės. Taip pat šiuo aspektu analizuoti ir jau publikuoti archyviniai įrašai.

⁵² Fiksuojant ir vertinant balsų aukštumą, vadovautasi tokiu principu: balsas, kurio diapazonas apima soprano (c1 – g3) ir mecosoprano (a – f2) diapazoną, vadinamas aukštu; balsas, kuris apima alto diapazoną (f – d2) ir dar žemesnes, vokaliniam tenorui įprastas tonacijas, vadinamas žemu balsu. Skirstoma pagal moterų balsus, nes didžioji dauguma pateikėjų buvo / yra moterys. Vyrų balsai dažniausiai aukšti (pagal diapazoną maždaug atitinkantys vokalinio tenoro balsą), išskyrus keletą labai garbaus amžiaus pateikėjų, kurie patys pripažino, kad jų balsai yra gerokai nužemėję, ir aukščiau jie nebegali išdainuoti dėl sveikatos.

⁵³ To priežastys gali būti įvairios. Kol kas liaudies dainos ir jų atlikimas tyrinėtas daugiausia žanrinio požiūriu ir regioninio dainavimo aukštumo klausimas nebuvo itin aktualus. Kita vertus, iki šiol plačiau, visais įmanomais aspektais netyrinėtas nė vienas Lietuvos muzikinis dialektas, neieškota paralelių tarp regioninių dainavimo tradicijų. Manytume, kad melodijų transkripcijų suvienodinimas, aukščio standartizavimas tyrinėtojus paskatino dėmesį nukreipti į kitus dainos atlikimo aspektus, pamirštant realaus dainos skambėjimo svarbą. Užrašyta natomis daina ir taip netenka savo spalvos, o jei dar pakeičiamas jos tikrasis aukštis, sunku įsivaizduoti, kaip ji iš tiesų turėtų skambėti.

⁵⁴ Iš 2002 m. spaudai parengto Linos Vilienės straipsnio „Kai kurie aukštaičių tradicinio dainavimo aspektai“. Straipsnis yra įteiktas Lietuvos liaudies kultūros centro Folkloro poskyrio specialistams.

⁵⁵ Pastarąjį dešimtmečio ekspedicijose pastebėta, kad greta aukšto esama ir ypač žemo, sodraus aukštaičių dainavimo. Daug žemai vedamų dainų užfiksuota Šiaurės Lietuvoje: Pakruojo krašte, Pasvalio rajone (Talačkonių kaime). Galbūt tai lokalinė tam tikro regiono ypatybė, turinti sąsąją su neaukštaitiškomis tradicijomis? Šį spėjimą patvirtina ir D. Račiūnaitės-Vyčinienės išvada, kad Pakruojo krašte esama nemažai broūžų, būdingų žemaičių folklorui (Račiūnaitė-Vyčinienė, 2007a).

⁵⁶ Šie pasakymai vertingi ne tik dėl savo vaizdingumo, bet ir dėl to, kad jie suteikia tam tikros metodinės informacijos. Besimokant tradicinio dainavimo dažnai pristinga būtent tokių nepaprastai taiklių paaiškinimų, kurie nurodytų, kaip pasiekti gero, teisingo vienam ar kitam lokaliniam dialektui charakteringo sąskambio.

Telšių vaikų folkloro kolektyvo „Čiučiuroks“ dalyvis. Nuotrauka iš Loretos Sungailienės archyvo

⁵⁷ Remsimės informacija, užfiksuota 2003–2004 m. interviu su 4 liaudies dainų pateikėjais.

⁵⁸ Vydūnas suvokė kalbos (ne tik šnekamosios, bet ir sceninės, taip pat ir dainų kalbos, kaip „muzikinės iššarmės“ – L. S. komentaras), kaip ypatingos žmogaus raiškos, sudėtingumą. Jis teigė, kad „paviršutiniškas“ kalbėjimas galimas naudojant žmogaus kūno fiziologines galimybes, bet, norint patirti jį kaip vidinį išgyvenimą, būtina balsą lavinti. Filosofo manymu, tik motyvuotai pasiekus tam tikrą sąmoningumo laipsnį, įsisavinus aplinkos įspūdžius, „vidinės būsenos ir turinius“, mes skleidžiamiems garsams galime suteikti prasmę ir išgyventi ją kaip vidinio pojūčio išraišką (pagal Abukevičius, 2006, 16). Vydūnas apibendrino savo asmeninę patirtį, rytų fizinio ir dvasinio lavinimo sistemas ir pateikė kvėpavimo, garso, judėjimo, kalbos formavimo apmąstymus bei pratimus. Jis pataria, kaip lavinti nuolatinį bei sveikatą stiprinantį, psichinę žmogaus būklę stabilizuojantį kvėpavimą, taip pat nurodo kvėpavimo ir garso formavimo ypatybes kalbant ir dainuojant.

⁵⁹ Atrodo, jog ta vieta ir yra vadinamasis „pilvo galas“.

⁶⁰ Plačiau apie kalbos ir muzikos artikuliacijos ypatumus žemaičių muzikiniame dialekte – Sungailienė, 2008.

⁶¹ Fonetinė analizė patvirtino garso tembro žemumą ir artikuliacijos kraštutinumą (pernelyg atvirų, įtemptų ar suspaustų balsių) vengimą bei pomėgį dengti atvirus, tiek priešakinius, tiek nepriešakinius balsius, artikuliuoti juos gilesnėje balso trakto pozicijoje.

⁶² Dengiami, „traukiami žemyn“ (t. y. į žemesnio pakilimo artikuliacinę poziciją) balsiai buvo tarsi stumiami balso trakto „vamzdeliu“ į žemesnę vietą.